
Nacionalisme, política identitària i polarització en l'era digital

AVI ASTOR

Universitat Autònoma de Barcelona
avi.astor@uab.cat

Malgrat l'increment de la globalització i la cada vegada menor influència de les fronteres nacionals en la circulació de productes, persones i idees, el concepte de nació continua sent el nucli de la identitat social i les nocions de pertinença cívica en societats de tot el món. La immigració i la diversificació etnoreligiosa han desencadenat intensos debats i mobilitzacions pel que fa als límits de la pertinença nacional a Europa i a l'Amèrica del Nord. Com molts hem observat, els discursos i les representacions de l'«Altre» ofereixen una perspectiva sobre què pensen les col·lectivitats de si mateixes com a poble o nació (p. ex., Hall, 1991). L'heterogeneïtat d'aquests discursos i representacions, i la vehemència amb què es promulguen, són una prova de la marcada divisió i polarització que envolta les qüestions fonamentals sobre qui som i com s'haurien de governar les nostres societats.

Les formacions de dretes o d'extrema dreta solen articular conceptes estrets i exclusius de la pertinença nacional arrelats en identitats i valors tradicionals. Els conceptes d'identitat nacional entre la dreta, però, no són ni monolítics ni estàtics. Els experts han observat, per exemple, que els partits populistes de la dreta, sobretot al nord i a l'oest d'Europa, cada vegada limiten més la identitat nacional a termes de civilització, i invoquen la importància de preservar els valors d'Occident o el llegat (judeo)cristià (Hennig i Hidalgo, 2021). Per a algunes formacions polítiques, això ha implicat acceptar valors liberals com la igualtat de gènere i els drets de les persones LGBTQ+ com a mitjà per alçar uns límits que exclouen les minories ètniques i religioses estereotipades com a no liberals, sobretot els musulmans (Brubaker, 2017). Les variants més clàssiques de l'extrema dreta, però, detesten aquest tipus de maniobra ideològica.

A més, com destaca Kaufmann (2019), els conceptes purament ètnics de nació només se solen trobar en els segments més radicals de l'extrema dreta. La major part de les formacions d'extrema

dreta d'Europa i de l'Amèrica del Nord d'avui dia no mostren una homogeneïtat ètnica completa, sinó que defensen el que anomenen «nacionalisme etnotradicional», una visió «que intenta protegir la preponderància tradicional de les majories ètniques mitjançant la reducció de la immigració i l'assimilació» (Kaufmann, 2019:435). Amb tota seguretat, aquesta perspectiva s'ha utilitzat per promoure o justificar polítiques draconianes que plantegen una gran amenaça per als drets de les minories, però la forma de nacionalisme en què es basa aquesta visió difereix dels nacionalismes exclusivament més ètnics que van envair Europa a començament del segle XX.

A l'altra banda, els activistes, acadèmics i elits polítiques de l'esquerra han intentat defensar un concepte més pluralista de nació que sustenta filosofies inclusives d'integració com el multiculturalisme o l'interculturalisme (Kastoryano, 2018). La noció d'«unitat en la diversitat» ha guanyat atractiu entre diverses institucions i organitzacions públiques i privades d'Europa, de l'Amèrica del Nord i més enllà. Malgrat que els progressistes els donen suport, d'altres veuen amb escepticisme els conceptes pluralistes i inclusivament d'identitat nacional, incloent-hi un sector cada vegada més ampli de la classe obrera blanca, com demostra el fet que cada vegada donin més suport a partits d'extrema dreta (Gest, 2016). Moltes persones que han viscut èpoques molt dures relacionen la seva mala sort i el seu sentiment d'impotència i desemparament amb la pèrdua d'estatus i prioritat davant dels immigrants i altres minories. Aquesta és una de les raons de la popularitat que adquireixen algunes teories de la conspiració com el Gran Reemplaçament que els polítics i erudits de les dretes han propagat per remoure el ressentiment envers les minories i les tendències polítiques i socials progressistes.⁹

Un dels principals obstacles per promoure ideals i identitats pluralistes és la manca d'una base organitzativa i estructural sòlida per crear coalicions que incloguin grups polítics i sociodemogràfics diversos. El cas dels Estats Units serveix d'exemple en aquest sentit. El debilitament dels sindicats ha erosionat l'espai essencial per a la creació d'un «capital social connectiu» entre diferents segments de la classe treballadora (Putnam, 2000). Com argumenta el periodista del *The New York Times* Ezra Klein al llibre *Why We're Polarized* (2020), tant el partit republicà com el demòcrata abans tenien seguidors de diversos punts de vista i procedències socials diferents. La diversitat interna d'aquests partits creava pressió per desenvolupar posicions que sorgien del compromís, i sovint els líders polítics intentaven moderar els punts de vista més extremistes entre les files dels respectius partits. Avui, en canvi, els flancs més radicals de cada partit, sobretot entre els republicans, exerceixen una influència desproporcionada. Això ha provocat un empobriment general del debat polític, i l'ha reduït a uns temes de discussió incendiàries i limitats que reflecteixen punts de vista polítics i socials simplistes i maniqueus.

Això no passa només als Estats Units. En moltes societats es pot observar com diferents postures —i sovint una terminologia bàsica— ara es codifiquen immediatament i s'associen a una identitat

9. La teoria del Gran Reemplaçament va sorgir de manera viral a França quan el filòsof Renaud Camus va publicar un llibre amb aquest títol l'any 2012, però n'han aparegut variants influents a molts altres llocs d'Europa i de l'Amèrica del Nord també (Ekman, 2022).

política o una altra, i això fa que cada vegada sigui més difícil mantenir debats complexos i matisats en l'àmbit públic. Segons Klein i altres, són els mitjans de comunicació i les xarxes socials amb forts incentius comercials els que intensifiquen la polarització quan proporcionen a la gent la informació que *volen* rebre, en comptes de la informació que segurament *haurien de* rebre, principalment explicacions més completes i objectives dels principals problemes. Com més profunda és la polarització, més i més tribal es torna la política. Com a conseqüència, cada vegada és més difícil fomentar conceptes inclusivament d'identitat nacional que travessin els límits dels partits, fins i tot en temps de crisi, com es va fer evident als Estats Units durant la pandèmia de la COVID-19.

L'auge de la política identitària ha estat un esdeveniment molt important a Occident i més enllà, perquè ha contribuït a la reflexió social i a la conscienciació pel que fa a les injustícies socials patides per grups històricament marginats. Moviments com «Me Too» i «Black Lives Matter» continuen tenint un paper essencial a l'hora de generar pressió per assolir unes reformes socials i polítiques necessàries. El repte és trobar una manera de comprometre's productivament en qüestions d'identitat i diferència que fomenti la unitat i no la polarització, i que contribueixi al canvi mitjançant l'empoderament, però sense una denigració i un avergonyiment excessius. Com que la informació que rebem cada dia està filtrada per uns algorismes cada vegada més refinats que premien els que s'aprofiten de les nostres pors més profundes, dels prejudicis més virulents i dels desitjos més salvatges, assolir aquest objectiu serà cada vegada més difícil en els pròxims anys.

Referències

- BRUBAKER, Rogers (2017). «Between nationalism and civilizationism: The European populist moment in comparative perspective», *Ethnic and Racial Studies*, 40(8), p. 1191-1226. <<https://doi.org/10.1080/01419870.2017.1294700>>
- EKMAN, Mattias (2022). «The great replacement: Strategic mainstreaming of far-right conspiracy claims», *Convergence*, 28(4), p. 1127-1143. <<https://doi.org/10.1177/13548565221091983>>
- GEST, Justin (2016). *The new minority: White working class politics in an age of immigration and inequality*. Oxford: Oxford University Press.
- HALL, Stuart (1991). «Old and new identities, old and new ethnicities», editat per KING, A. D. (ed.). *Culture, globalization and the world-system: Contemporary conditions for the representation of identity* (p. 41-68). Londres: Macmillan.
- HENNIG, Anja; HIDALGO, Oliver F. (2021). «Illiberal cultural Christianity? European identity constructions and anti-Muslim politics», *Religions*, 12(9). <<https://doi.org/10.3390/rel12090774>>
- KASTORYANO, Riva (2018). «Multiculturalism and interculturalism: Redefining nationhood and solidarity», *Comparative Migration Studies*, 6(1), p. 111. <<https://doi.org/10.1186/s40878-018-0082-6>>
- KAUFMANN, Eric (2019). «Ethno-traditional nationalism and the challenge of immigration», *Nations and Nationalism*, 25(2), p. 435-448. <<https://doi.org/10.1111/nana.12516>>
- KLEIN, Ezra (2020). *Why we're polarized*. Nova York: Simon & Schuster.
- PUTNAM, Robert D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Nova York: Simon & Schuster.